

NIEUWSBRIEF

STICHTING ARCHIVARIAAT BENTINCK – SCHOONHETEN

December 2011, jaargang 13.

VAN DE VOORZITTER

Sedert de vorige Nieuwsbrief hebben er twee donateursactiviteiten plaatsgevonden, een bezoek aan Twickel en de donateursdag 2011. Door de Stichting Twickel zijn wij in de gelegenheid gesteld om als, helaas beperkte, groep het kasteel te bezoeken, waar een tentoonstelling ingericht was, gewijd aan J.D.C. baron van Heeckeren. Voorafgaand aan de rondleiding door het kasteel werden wij op bijzondere wijze ontvangen. In het verleden zijn er veel banden geweest tussen de Van Heeckerens en de Bentincks, zodat er in het huisarchief van Twickel een heel aantal stukken is, gerelateerd aan de Bentincks. De archivaris, mevrouw Aafke Brunt, had exclusief voor ons van deze stukken een kleine tentoonstelling gemaakt in de ontvangstruimte bij het archief. Ook heeft zij voor ons een speciaal op deze banden gerelateerde lezing gehouden. Een zeer geslaagde dag met een lunch op het slotplein net tussen de buien door. Op dit initiatief om een activiteit zowel buiten Schoonheten als tegen betaling te organiseren hebben wij alleen maar positieve reacties gehad.

De donateursdag 2011 was als vanouds weer op Schoonheten. Omdat ik dacht dat de Bentincks eeuwenlang ons land als ambassadeur vertegenwoordigd hebben leek het mij een goed idee om “De Bentincks in diplomatieke dienst” als onderwerp te nemen. De eerste spreker echter, Wim Hoogeland, maakte meteen duidelijk dat mijn veronderstelling onjuist was. In het verleden hebben Bentincks wel veel in overheidsdienst gewerkt, maar eigenlijk niet in diplomatieke dienst. Dat was pas het geval in de generatie van mijn ouders. Op duidelijke wijze legde Wim Hoogeland ons uit welke Bentincks wel van belang zijn geweest voor de internationale betrekkingen. Dankzij Hoogelands grote kennis is iedereen nu dus weer goed geïnformeerd.

Als tweede spreker vertelde mr. W.O. baron Bentinck van Schoonheten ons op boeiende wijze over zijn ervaringen als Nederlands ambassadeur en deed hij ons uit de doeken wat het werk van een Nederlandse ambassade allemaal inhoudt. Een van de taken is het vervaardigen van rapporten, de zogenaamde ambtsberichten. Deze ten behoeve van het Ministerie van Buitenlandse Zaken gemaakte rapporten betreffen de situatie in het betreffende land en verschaffen de minister informatie, waarvan de spreker zich wel afvroeg wat er eigenlijk mee gebeurde. Een ervaringsdeskundige onder de donateurs vertelde dat in de vreemdelingen-rechtspraak die rapporten een grote, soms doorslaggevende rol spelen en zeer nauwkeurig gelezen worden.

Het was voor mij een droeve plicht bij mijn welkomstwoorden de aanwezigen te moeten mededelen dat mijn neef Adolf baron Sirtema van Grovestins was overleden. Hij was de oudste

kleinzoon van mijn grootouders Bentinck; in zijn jeugd heeft hij veel tijd op Schoonheten doorgebracht. Op zijn bescheiden vriendelijke wijze droeg hij zowel Schoonheten als onze Stichting altijd een warm hart toe en was daardoor een belangrijk persoon voor onze Stichting.

In oktober heb ik u allen benaderd voor steun tegen het plan van de gemeente Raalte om een industrieterrein te vestigen aan de noordkant van Landgoed Schoonheten. Velen van u hebben er gevolg aan gegeven. Wij zijn u daar zeer erkentelijk voor. Tot nu toe is er geen inhoudelijke reactie van de gemeente Raalte gekomen. Wij houden u op de hoogte.

Als laatste nieuws kan ik u mededelen dat Schoonheten een stukje groter is geworden. We hebben twee percelen van samen zo'n dikke vier hectaren aan de zuidkant van het landgoed kunnen verwerven.

Tenslotte wil ik wederom Wim Hoogeland bedanken, want zonder zijn tomeloze inzet zou ook deze Nieuwsbrief niet tot stand zijn gekomen.

J.U. Bentinck van Schoonheten.

Herstel gracht van het Huis Schoonheten.

De vereniging Overijssels Particulier Grondbezit, OPG, zet zich al vele jaren in voor het instant houden van cultuurhistorisch, landschappelijk, ecologisch en economisch waardevolle gebieden in de provincie Overijssel. Voor de eigenaren is het onderhoud van deze prachtige cultuurhistorische landgoederen een bron van grote zorg. Immers, het onderhoud daarvan is kostbaar, terwijl er veelal geen inkomsten tegenover staan. Daarnaast vallen ze vaak buiten subsidieregelingen als de Brim of projecten als Steek eigen Huis en Erf.

Om er voor te zorgen dat men in de toekomst ook nog kan genieten van al het mooie dat landgoederen hebben te bieden, heeft het OPG samen met de provincie Overijssel een aantal subsidieprojecten opgezet. Deze projecten zijn samen te vatten in twee groepen. De eerste groep behelst herstelprojecten aan landschapselementen zoals, lanen, grachten, houtwaterplaatsen, landweren en vijverpartijen. Op deze projecten, onder de naam *Herstel Kwaliteit Landgoederen Overijssel* (HKLO), krijgen eigenaren een financiële bijdrage van 75%. De helft hiervan is Europees geld uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO), de andere helft komt van de provincie Overijssel. Daarnaast zijn er herstelprojecten aan cultuurhistorische landschapselementen als hooibergen, theekoepels, beelden, schuren, prieeltjes, koude bakken en kassen, toegangspoorten en schaapskooien. Voor deze Cultureel Erfgoedprojecten (CE) is een financiële bijdrage van 20% of 50%. Het percentage is hierbij afhankelijk van of het element rendabel is voor het landgoed. Deze subsidie wordt volledig betaald door de provincie Overijssel. In totaal zijn er drie HKLO-projecten ingediend en acht CE-projecten. Daarnaast is er nog een project in het Nationaal Landschap Noordoost Twente van start gegaan, waarin beide subsidieprojecten (HKLO en CE) zijn samengevoegd. Het totale uitvoeringsbedrag van de projecten is zeven miljoen euro. De eigenaren hebben hieraan drie miljoen bijgedragen en de resterende vier miljoen is door de subsidieverstrekkingen verstrekt. Van dit bedrag zijn op 49 verschillende landgoederen z'n 130 projecten uitgevoerd. De projectleiding en begeleiding van de deelprojecten is door OPG uitbesteed aan de Bosgroep Noord Oost Nederland.

Deze spiegeling van het Huis Schoonheten zullen we niet vaak te zien krijgen. Opslag/bezinken van het slib.
Hieronder de baggerwerkzaamheden in volle gang.

Ook de eigenaren van het landgoed Schoonheten hebben gebruik gemaakt van deze subsidie-mogelijkheden. Bonne Bentinck, oud voorzitter van OPG, heeft mede namens haar drie zusters twee plannen ingediend. Het eerste plan behelsde het opzetten en uitwerken van een herstelplan voor het Engelse werk, het parkgedeelte tussen het Huis en de Schoonhetenseweg.

Hiervoor heeft de Stichting in Arcadië, onderzoekscentrum en planbureau voor groen erfgoed en opvolger van de Stichting Historische Buitenplaatsen, in samenwerking met Anna Bentinck het plan gemaakt. De verdere uitwerking c.q. uitvoering moet nog plaatsvinden.

Het tweede plan is het uitbaggeren van de gracht van het Huis Schoonheten en enige herstelwerkzaamheden aan de beschoeiing, brug naar het Engelse werk en de stuw waarmee het waterpeil in de gracht gereguleerd wordt. Voor dit laatste project was Bonne Bentinck de contactpersoon en Bram de Jong van de Bosgroep Noordoost Nederland begeleidde het project.

Vernieuwde brug naar het Engelse werk en de vernieuwde stuw die het water in de gracht op peil moet houden.

In de begin jaren tachtig van de vorige eeuw is de gracht ook al eens uitgebaggerd. In de loop van de jaren is deze wederom, veelal door het blad van de bomen, vrijwel geheel dicht geslibd. Eind oktober en de eerste helft van de maand november van het vorig jaar, zijn werkzaamheden uitgevoerd die er voor hebben gezorgd dat de gracht weer helemaal gereed is om de komende jaren te kunnen doorstaan.

Aanvankelijk was het de bedoeling de baggerwerkzaamheden in het droge uit te voeren, dat wil zeggen dat de gracht geheel droog gelegd zou worden. Vervolgens kon een kraan in de gracht de nodig graafwerkzaamheden verrichten. Door het droogleggen van de gracht zouden er problemen kunnen ontstaan aan de funderingen van muren die in het water staan, zoals de achterkant van het Huis en een deel van het zuidelijk Bouwhuis. Door het ontwateren zouden funderingen kunnen gaan zakken en paalfunderingen onder het huis worden aangetast. Dit heeft de eigenaren van het landgoed, de aannemer en de projectleiding doen besluiten de baggerwerkzaamheden in het nat uit te voeren, waarbij het water in de gracht op peil gehouden wordt en een zuiger het slib van de bodem van de gracht wegzuigt.

De tijdelijke berging van het opgezogen slib. Na het bezinken van het slib blijft er een mooi polderlandschap over. Na het gereedkomen van de baggerwerkzaamheden is het achtergebleven slib over het weiland geëgaliseerd.

Om het opgezogen slib te kunnen afvoeren/bergen is achter het Huis, op een weiland gedeelte afgebakend door het aanleggen van een ringdijk. Vervolgens is het slib opgespoten binnen in het afgebakende terrein, om vervolgens daar te bezinken. Het water werd is vervolgens teruggeleid naar de gracht. Voor het terugleiden van het water zijn speciaal overlopen gemaakt. Nadat de baggerwerkzaamheden zijn beëindigd is de ringdijk en het achter gebleven slib over het weiland geëgaliseerd. In het voorjaar van dit jaar zal dat gedeelte van het weiland opnieuw worden ingezaaid en heeft alles weer een aanzicht als vanouds. Het werk is uitgevoerd door aannemersbedrijf Gerwers Tilligte BV. Door de keuze, na de aanbesteding, om het werk niet in het droge uit te voeren heeft het bedrijf Gerwers de keuze gemaakt om de baggerwerkzaamheden uit te besteden aan het Drentse Loon- en aannemersbedrijf H. Piel BV uit 2^e Exloërmond. Tegelijk met de baggerwerkzaamheden zijn gedeelten van de beschoeiing gerepareerd. Ook de stuw, die voor het op peil houden van het water in de gracht moet zorgen, is geheel vernieuwd.

Ook is de brug over de uitloop van de gracht in het Engelsewerk, begin 20^e eeuw ontstaan op aanwijzing van de bekende tuinarchitect Leonard Springer, geheel vernieuwd. De werkzaamheden zijn voorspoedig en vrijwel zonder calamiteiten verlopen. Op het eind van de baggerwerkzaamheden moest men toch een tegenvaller incasseren. Geheel onverwacht is er een waterleiding doorgetrokken. Dit heeft tot gevolg dat de werkplaats en ons archief op dit moment verstoken is van water en dus geen gebruik meer kan maken van het toilet en geen koffie of thee kan zetten. De Stichting Archiveriaat Bentinck-Schoonheten twijfelt er geen moment aan. Ook dit zal opgelost worden.

Wim Hoogeland.

De schrijver van dit artikel dankt Bonne Bentinck en Bram de Jong voor de informatie. De laatste heeft ook gezorgd voor de foto's bij dit artikel, waarvoor eveneens dank.

Voor de meer geïnteresseerde naar de werkzaamheden van de OPG verwijzen wij u naar de site: www.grondbezit.nl

NB:

Het Overijssels Particulier Grondbezit, OPG, verenigt de particuliere eigenaren van het buitengebied van Overijssel. Het gaat om eigenaren van landbouwgronden, bossen en natuur, vaart in een rijke schakering: een verweven landschap met een hoge biodiversiteit, gepositioneerd tussen de grootschalige landbouw en de grootschalige "wilde" natuur. OPG is, naast de georganiseerde landbouw en de natuurbescherming, een belangrijke speler in het buitengebied.

De provinciale verenigingen zijn onderdeel van de Federatie Particulier Grondbezit. Deze landelijke organisatie is dé spreekbuis van particuliere landeigenaren in Nederland en gesprekspartner van de centrale overheid in Den Haag en van Europese organisaties in Brussel. Onderwerpen die het regionale of provinciale niveau overstijgen kunnen zo nationaal en internationaal worden opgepakt.

Het Huis te Breckelenkamp.

In het noordelijkste puntje van Twente ligt in een prachtige omgeving 't Huis te Breckelenkamp, ook wel het Jonkershoes genoemd. Het is te bereiken door vanuit Ootmarsum of Denekamp naar het dorpje Lattrop te rijden.

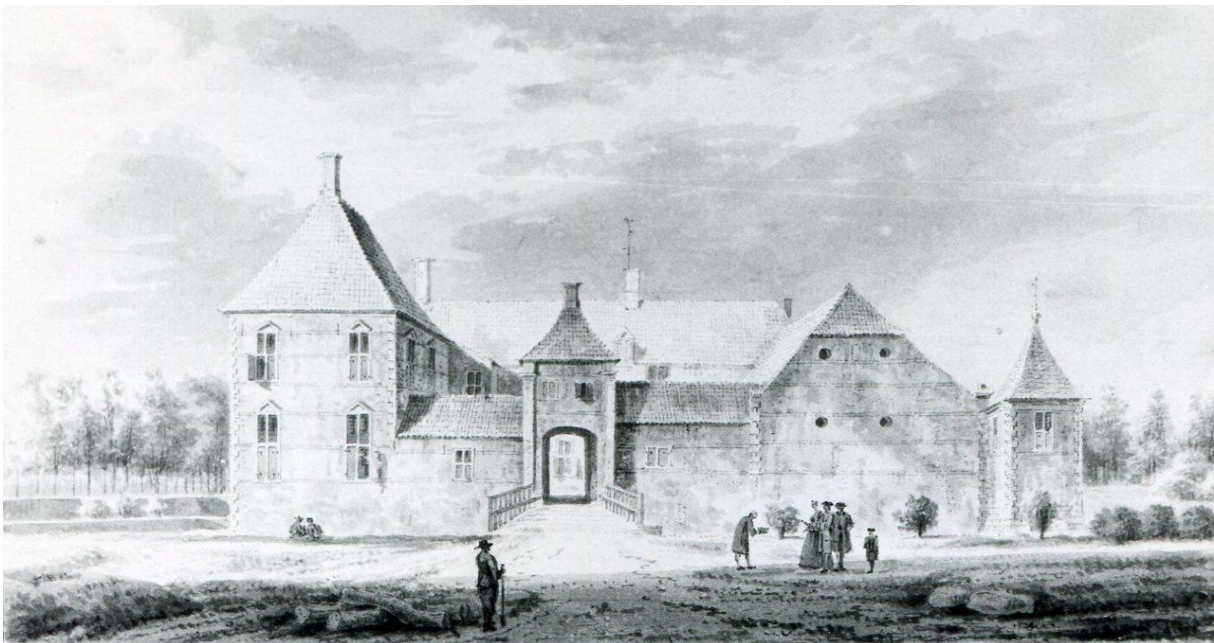
In de periode van 1633 tot 1637 is het gebouwd door Everhard Bentinck en zijn vrouw Euphemia van der Marck. Hun familiewapen bevindt zich boven de linker ingang van het huis. Reeds omstreeks 1564 is op dezelfde plaats door Johan van Moerbecke tegen de boerderij het Thyhuis een spieker gebouwd, dat al vanaf 1410 in bezit is van de familie Moerbecke.

Wapenstein Bentinck-van der Marck, foto 1967 L. Seventer, collectie W. Hoogeland

De bouwactiviteiten van Everhard en Euphemia hebben tot gevolg dat de boerderij het Thyhuis is verplaatst. De spieker bleef bestaan en is in zuidwestelijke richting uitgebreid. Oude delen van de spieker is thans nog in het huis terug te vinden. De Bentincks tot Breckelenkamp bewoonden het huis ruim 150 jaar. De bekendste onder hen is ongetwijfeld Gerhard Adolf Bentinck. In 1672, het rampjaar, werd Nederland in het oosten binnengevallen door de troepen van de bisschop van Munster, Bernhard van Galen, ook wel bommen Berend genoemd. Gerhard Adolf, toen al 3 keer getrouwd, pleegde in ogen van velen landverraad en nam dienst in het leger van de bisschop, door wie hij direct tot stadhouder van Overijssel werd benoemd. Twee jaar later is hij voor zijn verraad opgepakt en door een rechtbank in Ootmarsum ter dood veroordeeld. Invloedrijke vrienden en familieleden, waaronder de Bentincks van Schoonheten, wisten hem echter van het schavot te redden en zijn straf werd omgezet in een pak slaag.

De laatste Bentinck die eigenaar en bewoner van de Breckelenkamp is geweest is Herman Otto Frederik. Hij is in 1780 te Asbeck getrouwd met Maria Anna Sophia van Haxthausen tot Lippspringe en Mariënloh. Zijn weduwe verkoopt op 20 mei 1800 het Huis te Breckelenkamp met alle daaronder behorende goederen voor 56.000 gulden aan Paul Levin baron van Elverfeldt tot Langen. De episode Bentincks op de Breckelenkamp is daarmee tot een einde gekomen.

't Huis Breckelenkamp, gewassen pentekening door Abraham de Haen, 1731, ten tijde van Riquin Ignatius Hyacinthus Bentinck tot Breckelenkamp (1688-1737) en Anna Hadewich van Ensse van Westerholt tot Haselünne (1686-1770).

De restauratie van het huis te Breckelenkamp.

De goederen waaruit later het huis te Breckelenkamp is ontstaan zijn door het huwelijk van Hendrik Bentinck tot Leeuwenberg, landdrost van Over Veluwe, met zijn derde echtgenote, Sophia

Moerbecke in het bezit gekomen van het geslacht Bentinck. Het Huis en de bijhorende goederen, zoals het thans door de familie Wanrooij is gerestaureerd is een rijksmonument met de status van complex Historische Buitenplaats. Het gehele landgoed is gerangschikt onder de Natuurschoonwet en ligt in het Nationaal Landschap Noordoost-Twente. Tot 1901 was de oppervlakte ongeveer 185 hectare en dat is nu nog een kleine zestien.

Het huis is het centrum van de buurschap Breckelenkamp en dat al eeuwen lang. Het veertiende-eeuwse erf Thyhuis waaruit het Huis te Breckelenkamp is voortgekomen en de benaming 'n Breenk getuigen daarvan. Voor een beschrijving van deze merkwaardige buurschap, waar de tijd stil lijkt te hebben gestaan, en van de turbulente historie van het Huis verwijs ik naar het in 2010 verschenen boek *Een korte tijd van glorie* over de geschiedenis van het Huis en zijn bewoners. Het Huis heeft in de loop der eeuwen een aantal verbouwingen gekend, maar er is uit de begintijd relatief veel bewaard. Allerlei bijzondere objecten zoals de fries in de grote zaal en het beschilderde plafond (beide uit de zestiende eeuw), in de huidige bibliotheek, van de familie Moerbecke, de wapenstenen, de schouw in de grote zaal en de windvaan op de wachttorenen van de familie Bentinck uit de zeventiende eeuw.

Anders is het met de directe omgeving van het huis. Die heeft met name in de twintigste eeuw grote

Breckelenkamp 1967, foto L. Sevenster, collectie W. Hoogeland.

veranderingen ondergaan. Vroeger begon het moeras ten oosten van het Huis, achter de buitengracht waar de grond nog steeds erg nat is. Dat was in 1991 in het landschap vervallen tot een monotoon weidegebied met nog slechts enkele monumentale eiken en restanten van houtwallen. In de buurt van het Huis werd het weidegebied aan de noord-, west-, en zuidkant alleen onderbroken door wat er nog aanwezig was van de bomenlanen. Een groot deel van het monumentale netwerk van eiken is nog maar enkele tientallen jaren geleden verdwenen. Gelukkig is wat er nog staat indrukwekkend genoeg. De prachtige bomenlanen bepalen nog steeds het beeld van het Huis te Breckelenkamp.

Steeds weer op het nippertje gered.

In het verleden is het Huis te Breckelenkamp verschillende keren op wonderbaarlijke wijze van de ondergang gered. Dat getuigt van een liefde voor het gebouw en zijn omgeving, van een gedrevenheid om het goed in onzekere tijden door de eeuwen heen te behouden. Hieronder volgt als introductie op de laatste restauratie, enkele woorden gewijd aan deze geslaagde pogingen om het Huis te behouden. Rond het jaar 1700 is de familie Bentinck van Breckelenkamp door de naweeën van de Munsterse oorlogen tegen de Staten, waarin ze aan de zijde van de bisschop van Munster stonden, in uiterst behoeftige omstandigheden komen te verkeren. Procedure-stukken uit die tijd vermelden dat het Huis in een desolate staat verkeerde. Algemeen verwachtte men het einde van de familie Bentinck van Breckelenkamp. Het kwam zo ver, dat Adriaan Willem Bentinck en zijn echtgenote Ignatia Francisca van Ensse tot de Grote Schere en Swanenburg de rentrechten over het Huis moest verkopen aan Jacob van Wassaer van Twickel. Maar de zoon van Adriaan Willem en Ignatia Francisca, Riquin Ignatius Bentinck, slaagde er na zeventien jaar in het stambezit terug te krijgen. Dat lukte door diens grote vasthoudendheid en een goed huwelijk, met Anna Maria van Westerholt tot Haselünne, dat precies op tijd kwam. Zijn welgestelde vrouw besteedde haar hele leven aan het herstel van het goed, tot lang na het overlijden van Riquin Ignatius.

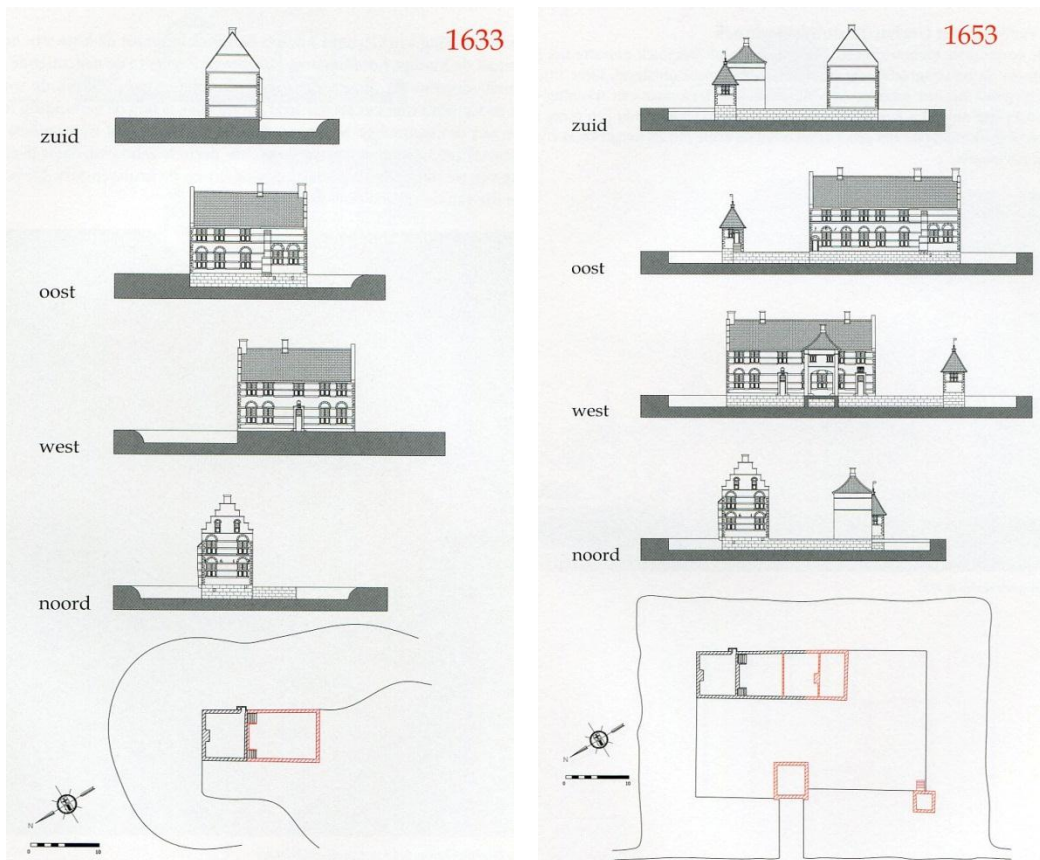
In de Franse tijd, toen veel oude edelmanswoningen verdwenen, zorgde de als zonderling bekend staande burgemeester van Lage, Johan Hendrik Zegers, ervoor dat het Huis behouden bleef. Zegers hield van het Huis, dat hem verbond met de vroegere manier van leven van de adel. Weliswaar veranderde hij met verschillende verbouwingen het buitenaanzicht, maar de belangrijkste delen bleven onaangetast. Bovendien zorgde hij ervoor dat allerlei unieke bouwelementen bewaard bleven. Hoewel hij hier en daar bouwkundig minder fraaie dingen deed, is door zijn toedoen heel veel behouden. Na de tweede door hem uitgevoerde verbouwing kreeg het Huis het huidige aanzien. Johan Zegers is volgens zijn laatste wens op het landgoed begraven, evenals later zijn dochter Heloise Lydia Wilhelmina, de laatste Zegers van Breckelenkamp. Tot in deze tijd zijn er nog mensen, die geloven dat zij de "geest van de Breckelenkamp" is.

Links 't Huis Breckelenkamp ca 1882, ten tijde van de familie Zegers en rechts de Breckelenkamp in ernstig verval, ca. 1910.
Foto's collectie W. Hoogeland.

Na 1900 werd het voortbestaan opnieuw bedreigd. Korte tijd na het overlijden van Heloise Zegers, in 1844 te Lage getrouwd met de in Hanau Duitsland geboren Jacob Joris Backer van Leuven, wordt de gehele landgoed publiek geveild. In oktober van 1901 is Christiaan Maurits van Blanken de koper, die het nog dezelfde maand verkoopt aan Rodolphe baron van Heeckeren. Met deze koop door Roldolphe komt het Huis in bezit van Twickel. Het Huis bleef onbewoond, werd dichtgetimmerd en raakt in verval. Omstreeks 1930 heeft het verlaten gebouw het aanzien van een ruïne. De Laagse schoolmeester Sager en later zijn Denekampse collega Dingeldein beschrijven op aanschouwelijke wijze de erbarmelijke toestand waarin het in die tijd verkeerde. Monumentzorg dacht in 1934 dat het niet mogelijk is het van de ondergang te redden. Maar weer dient zich een redder aan, en wel in de persoon van Arnold Helmich van Heek. Vanaf 1938 zet hij zich in om het Huis te Breckelenkamp te

behoeden voor de ondergang. In december 1941 richt hij daarvoor de *Stichting tot instandhouding van het Huis te Breckelenkamp* op. In februari van het daarop volgende jaar verkoopt M.A.M.A. barones van Heeckeren gravin van Aldenburg Bentinck het huis aan de Stichting waarvoor Van Heek de koopsom betaald. Hij presteert het onmogelijke: hij laat een omvangrijke en zorgvuldige restauratie uitvoeren waardoor het Huis zijn oorspronkelijke uitstraling terugkrijgt. Zonder deze interventies was het Huis hetzelfde lot beschoren geweest als zovele andere. Nu is het één van de drie in Noordoost-Twente overgebleven havezaten waar er voorheen dertien waren. De heer Matthijs Wanrooij verkrijgt het goed in 1991 in bezit, maar alweer niet in goed staat. Het heeft bijna vijfenveertig jaar als jeugdherberg dienst gedaan en dat heeft zijn sporen achtergelaten. De indeling van het Huis zoals zij die aantreffen, is door de Nederlandse Jeugdherberg Centrale aangebracht. Het was een wirwar van slaapzalen met couchettes en wasgelegenheden, grotendeels opgetrokken uit gipsplaten. De keuken was afgestemd op grootgebruik, met grote roestvrijstalen apparatuur. De beide houten poortdeuren waren vervangen door glazen puien. Achter de pui in de zuidelijke vleugel liep een grote schacht naar boven met daarin een brandtrap. In het gebouw had je alleen nog in de grote zaal en in de prachtige opkamer het idee in een oude havezate te zijn. Tot de komst van de familie Wanrooij heeft de toestand waarin het Huis en zijn omgeving verkeerde alle mogelijke kopers afgeschrikt en vrienden en bekenden van de familie Wanrooij schudden allen het wijze hoofd over de hun plannen het Huis en omgeving in oude staat te herstellen. Waarom hebben de Wanrooij's het gedaan. Heeft het Huis dezelfde invloed op hen als eertijds op hun voorgangers. Het moet haast wel! Zeker als je weet welke inspanningen het vergt om de restauratie van een dergelijk monument te volbrengen en het onderhoud tot in lengte van jaren te kunnen opbrengen. Hoe het ook zij, dit Huis zal gedurende twintig jaar grotendeels het leven van de familie Wanrooij bepalen.

Plattegronden van de uitbreidingen in 1633 door Everhard Bentinck en in 1653 door Gerhard Adolph Bentinck. In 1633 de uitbreiding van de oorspronkelijke spijker (linker gedeelte) met daarin het geschilderde plafond. In 1653 de uitbreiding met een (thans niet meer aanwezige) poortgebouw en het nog steeds bestaande hoektoren.

Uitgangpunten voor de restauratie.

Een particulier die een monument als het Huis te Breckelenkamp gaat restaureren en het daarna zelf wil gaan bewonen met al het daaraan verbonden lasten, moet een duidelijke strategie hebben. Daarbij is een goede relatie met gemeente, provincie, monumentenzorg en waterschap vereist om de restauratie te laten slagen en om het onderhoud mogelijk te maken. Als het monument door een bedrijf wordt gebruikt, dan zal de strategie vooral worden beïnvloed door de noodzaak van exploitatie. Voor de familie Wanrooij gold dat veel minder, hoewel het goed op den duur wel een bijdrage aan het onderhoud moet opbrengen. Het hoofddoel van de Wanrooij's is het herstel van het Huis als monument. Daarnaast moet het ook hun woning worden die over alle voorzieningen van deze tijd moet beschikken. Bovendien willen ze een betekenisvolle toevoeging aan het landgoed doen, waardoor er weer sprake zal zijn van toekomst ontwikkeling na een lange tijd van stilstand en achteruitgang. Deze drie doelstellingen zijn terug te brengen tot drie kernwoorden die voor de strategie voor een restauratie- en ontwikkelingsplan belangrijk zijn: instandhouding, leefbaarheid en versterking.

De sterk in verval verkerende keuken uit 1633
Foto's ca 1939. Collectie W. Hoogeland.

Aan de achterkant dicht gespijkerde vensters.

Instandhouding.

Voor de instandhouding krijg je te maken met experts, zoals een gespecialiseerde architect en vaklieden met kennis van de oude ambachten. Nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, gemeente en andere overheden is onmisbaar. Natuurlijk is de eigen inbreng groot en uiteindelijk doorslaggevend. De bewoner-eigenaar zet de koers uit. Die rol is er niet alleen voor de lange termijn, maar begint al bij het vaststellen van de uitgangspunten van de restauratie.

Om die rol goed te kunnen vervullen moet je beschikken over kennis van zaken en moet je bereid zijn je te verdiepen in het object. Het is noodzakelijk kennis te verwerven over de historische ontwikkelingen van het Huis en haar omgeving, de bouwkundige mogelijkheden, de geschiedenis van de bewoners, de betekenis en constructie van historische bouwelementen, traditioneel toegepaste bouwmaterialen en allerlei andere zaken. Op het uitvoerende vlak is er nog steeds oude ambachtelijke vaardigheid beschikbaar waardoor je inzicht kunt krijgen in het hoe en waarom van in het verleden gemaakte constructies. Ook op het gebied van tuinarchitectuur, kassen, oude fruitrassen en allerlei andere groene zaken die met een landgoed verbonden zijn, is er in Nederland veel toegankelijke expertise.

Wat het casco betreft gaat het uitsluitend om restauratie, maar het door de Nederlandse Jeugdherberg Centrale aangebrachte interieur moet volledig worden verwijderd en daarna een geheel nieuw interieur worden aangebracht. In overleg met architect Johans Kreek worden de in de WO II door G.W. van Arragon en B. van der Wal voor het architectenbureau Feenstra en Van Broekhuizen te Hengelo gemaakte opmetings- en restauratietekeningen gebruikt als uitgangspunt. Die geven de toestand weer van rond 1900, want vanaf die tijd tot het tijdstip waarop de tekeningen zijn

gemaakt is er niets veranderd. Uitgangspunt voor het interieur werd de oude situatie, zoals die volgens deze tekeningen is geweest, zoveel mogelijk terug brengen en de nodige vernieuwingen daarop aanpassen en aansluiten.

Leefbaarheid.

Hoewel het Huis te Breckelenkamp van een zodanige cultuurhistorische waarde is, dat je als bewoner-eigenaar eigenlijk het besef moet hebben slechts een tijdelijk beheerder te zijn, moest het ook het huis, of liever een thuis, van de Wanrooij's worden. Om gebruikt te kunnen maken van het comfort van de moderne tijd zijn voorzieningen nodig. Uitgangspunt daarbij is, dat deze voorzieningen geen afbreuk mogen doen aan het aanzicht en de beleving van het huis.

Het Huis te Breckelenkamp heeft vele kunstenaar geïnspireerd. Links pentekening door Martin de Groot, Ommen 1984. Rechts een aquarel van de hand van Tonnie Anconé, Oldenzaal 1974. Foto's collectie W. Hoogeland.

Versterking.

Als het gaat om een monument, dan is vaak de eerste gedachte dat alles bij het oude moet blijven. Daardoor ontstaat er een spanningsveld tussen de overwegingen met betrekking tot de bescherming van het monument en de noodzaak van wenselijke aanpassingen en versterkingen. In het door Stichting Kasteel Middachten uitgegeven boek *Middachten, landgoed in bedrijf* wordt het landgoed als levend monument gepresenteerd dat niet onder een glazen stolp ligt. Een landgoed moet mee kunnen gaan met zijn tijd. Wenselijke en versterkende aanpassingen moeten gerealiseerd kunnen worden. Ook de wens om iets van betekenis aan het landgoed toe te voegen kan met dit uitgangspunt worden verdedigd. Dat de onder het kopje *leefbaarheid* gestelde voorwaarde geen afbreuk aan het aanzicht en de beleving van het Huis, ook hier van toepassing moet zijn, is voor de Wanrooij's vanzelfsprekend.

Voorbeelden van wat door de gekozen strategie tot stand is gekomen.

Wat is er nu op basis van deze strategie gerealiseerd. Dat is te zien in talloze details, maar ook in grotere deelprojecten. Ter illustratie daarvan enkele voorbeelden.

Het voorplein.

Al in het eerste jaar krijgen de Wanrooij's de maken met het hiervoor genoemde spanningsveld. Op een foto uit 1882 zijn voor het Huis slechts enkele sierheester te zien en zelfs in 1910, toen het Huis al ernstig in verval is, vormde dat de enige begroeiing. Daarna is ook het voorplein overwoekerd. Tijdens de restauratie in de jaren 1942-194 door Van Heek is het voorplein opgeschoond, met uitzondering van twee toen nog jonge eiken. Anno 1992 veroorzaakten deze bomen, volgens de architect, schade aan de keermuur van het Huis. Maar buiten dat namen ze het zicht op het Huis vrijwel geheel weg. De kruinen groeiden tot ver over het dak en het Huis was ondergeschikt aan de bomen geworden. Als ze bleven staan, zou het niet mogelijk zijn een goed uitzicht van het Huis tot

stand te brengen. Maar de eiken waren voor veel mensen het beeld van het Huis gaan bepalen en er waren in de eerste instantie wel bedenkingen tegen deze ingreep.

Het beschilderde plafond.

Het zestiende-eeuwse plafond in de opkamer bleek in 1991 door voortdurende lekkages ernstig aangetast. Er zat schimmel in het hout en het schilderwerk was losgeraakt van de ondergrond, Restauratie zou een kostbare aangelegenheid zijn. Op grond van de gestelde uitgangspunten kon aan de restauratie geen concessies worden gedaan. Vroeger kwamen beschilderde plafonds veel voor in belangrijke kamers van Nederlandse buitenplaatsen, maar ze zijn nagenoeg allemaal verdwenen en vervangen door stucplafonds. Gezien alles wat er na 1800 is gebeurd mag het een wonder heten dat het plafond er in 1991 nog was. Het is door specialisten vakkundig gerestaureerd en nu een pronkstuk in het oudste gedeelte van het Huis.

Geschilderd plafond in de opkamer uit de 16^e eeuw.

Kamer in de door Zegers in 1820 gebouwde vleugel

De poortdeuren.

In 1977 heeft de NJHC een grondige verbouwing laten uitvoeren. Zo zijn onder andere de twee halfronde poortdeuren verwijderd omdat men van oordeel was dat er te weinig licht binnen kwam, Ze Zijn vervangen door zieloze glazen puien. Van alle aanpassingen die toen zijn uitgevoerd heeft de ingreep verreweg de grootste schade toegebracht aan het aanzicht van het monument. De oude deuren zouden eigenlijk teruggeplaatst moeten worden, maar ze zijn helaas niet bewaard gebleven, Uitgaande van oude foto's heeft architect Johans Kreek een zo passend mogelijk nieuw ontwerp gemaakt.

De bomenlanen.

De monumentale bomenlanen vormen het dragende element in het landschap. Het Huis wordt er als het ware door verankerd in de omgeving. Deze lanen behoorden voor 1902 nog bezit tot de buitenplaats. In 1991 is het gedeelte dat bewaard is gebleven, verdeeld over twee eigenaren. De oprijlaan, de bomenlanen rond de buitengracht en de laan aan de noordzijde van het landgoed behoorden bij het Huis te Breckelenkamp. De lange zogenaamde Twickellaan en een vrij groot laangedeelte in de weide ten zuiden van het Huis behoorden aan Stichting Twickel. Door de bereidheid van Stichting Twickel om tot een grondruil te komen, konden alle aanliggende percelen weer bij het Huis te Breckelenkamp worden gevoegd. Hierdoor zijn alle bewaard gebleven lanen en laangedeelten weer in eigendom van het Huis gekomen. In 2001 krijgt het behoud van de bomenlanen een belangrijke impuls. In het kader van de regeling Groene en Blauwe Diensten wordt

het landschap rond het Huis te Breckelenkamp hersteld. De gemeente, de provincie en het landgoed brengen in het Landschapsfonds Noordoos-Twente het bedrag bijeen dat nodig is voor het beheer in de komende dertig jaar. Onderdeel van het landschapsherstel is het terugbrengen van verdwenen delen van de bomenlaanstructuur. Als gevolg van de huidige eigendomssituatie van de grond kan niet overal het oude tracé worden gevolgd, maar er wordt zoveel mogelijk getracht het oude beeld te herstellen.

Oranjerie.

Het gebouw, de beschilderingen en de inrichting is een volledig eigenontwerp van de familie Wanrooij. Het is de bijdrage van de familie aan het Huis die de traditionele profilering van een landgoed als paradijsje in het landschap moet benadrukken. De oranjerie biedt in de winter huisvesting aan de verzameling citrusbomen, waaraan Stichting Twickel een bijdrage heeft geleverd. Een uitvoerige beschrijving van het ontwerp, de bouw en het gebruik van de oranjerie is opgenomen in het boek *Een korte tijd van glorie*.

Door de inzet van de familie Wanrooij is de buitenplaats 't Huis te Breckelenkamp behouden voor ons nageslacht. Het is mogelijk nog mooier dan het ooit is geweest. Dat is met zekerheid de toevoeging van de familie Wanrooij zoals elke generatie wel een toevoeging aan het goed heeft gedaan, al is het in een enkel geval een afbreuk geweest.

Wolter Bentinck heeft interesse.

Begin jaren zeventig van de vorige eeuw moesten er ingrijpende aanpassingen worden uitgevoerd om aan de veranderen de plannen van de NJHC te kunnen voldoen. Hiermee waren hoge kosten gemoeid. De NJHC wilde een dergelijke investering alleen doen als zij ook eigenaar van het gebouw waren. De Stichting tot instandhouding van het Huis te Breckelenkamp kon en wilde de kosten voor de vernieuwingsplannen niet voor haar rekening nemen. De Stichting wilde het huis wel aan de Nederlandse Jeugdherberg Centrale (NJHC) overdoen, maar het zag er naar uit dat deze de benodigde middelen niet kon opbrengen. In 1974 werd zelfs overwogen om het huis aan een derde te verkopen. Omdat bij de verkoop in 1942 barones Van Heeckeren Wassenaer Obdam geboren gravin van Aldenburg Bentinck het eerste kooprecht heeft bedongen wordt het goed aangeboden aan de Stichting Twickel. Deze laat weten er geen belangstelling voor te hebben. Het is niet duidelijk of de Stichting tot instandhouding van het Huis te Breckelenkamp actief gewerkt heeft aan een verkoop aan een particulier die het gebouw zou willen gebruiken voor permanente bewoning. Arnold van Heek is in elk geval op de hoogte van een zeer belangstellende gegadigde. Reeds op 10 september 1968 heeft

G.W. (Wolter) baron Bentinck per brief aan Van Heek zijn belangstelling laten weten. Wolter heeft er bij die gelegenheid op gewezen dat de havezate in de 17^e en de 18^e eeuw bewoond is geweest door leden van zijn geslacht. Mocht men op enig moment op zoek zijn naar een passende bezitter c.q. bewoner, dan zou hij daarvoor graag in aanmerking komen. Arnold van Heek heeft Wolter laten weten dat hij hem niet ter wille kan zijn in verband met de bestemming die het huis heeft. In 1974 heeft Wolter zijn brief uit 1968 bij de Stichting tot instandhouding van het Huis te Breckelenkamp nog eens in herinnering gebracht. Hij sprak zijn onverminderde belangstelling uit voor verwerving van het Huis en bevestigde dat het zijn bedoeling is er permanent te gaan wonen en het als historisch monument in stand te houden. De toenmalige jeugdherbergvader Coen Hamers en zijn echtgenote Ans waren daar fel op tegen. Dit was te begrijpen. Het echtpaar Hamers waren nog maar twee jaar als beheerders in functie en zaten nog vol plannen. Het is uiteindelijk hun inzet geweest dat de Stichting in 1975 het huis te Breckelenkamp niet heeft verkocht aan Wolter Bentinck maar aan de NJHC. Wolter heeft dit altijd erg betreurd maar heeft zijn liefde voor het Huis te Breckelenkamp altijd behouden.

Wapenstenen.

In het metselwerk boven de zandstenen bogen van de twee grote deuren in de noord- en zuidvleugel is een wapenstein verwerkt. Zoals gebruikelijk bij adellijke behuizingen zeggen de stenen iets over verbouwingen die door de bewoners zijn uitgevoerd. De wapenstenen verraadt ook de naam van de bouwheer en/of bouwvrouw.

De jaartallen bij deze stenen heeft menigeen in verwarring gebracht. Een kenner op het gebied van steenhouwerij merkt echter direct op dat de wapenstenen van dezelfde meester zijn evenals de bijschrift "ANNO 1651". De bijschrift van de andere steen, "ANNO 1844", is duidelijk van een andere steenhouwer.

Links de wapenstein van Lucretia Catharina van Camont in de 1844 gebouwde linkervleugel van het Huis te Breckelenkamp en rechts de wapenstein van Gerhard Adolf Bentinck in de in 1820 gebouwde rechtere vleugel. Foto's W. Hoogeland.

Als we de wapenstenen analyseren dan moet blijken of deze een relatie met elkaar hebben. Een steen met vier kwartieren vertonen de wapenschilden van de vier grootouders van de persoon die de steen heeft laten maken en aanbrengen. De twee schilden links verwijzen naar de grootouders van vaderszijde en de twee schilden rechts naar die van moederszijde. Beschouwen we de steen in de zuidvleugel dan zien wij links de wapenschilden van de geslachten Bentinck en Van Moerbecke en rechts de schilden van de geslachten Van der Marck en Valck. Hiermee weten we dat Gerhard Adolf Bentinck tot Breckelenkamp degene is geweest die deze steen heeft laten maken.

De steen in de noordvleugel laat links de wapenschilden zien van de geslachten Van Camont en Raephorst en rechts die van Van Ittersum en Ten Bussche. Deze informatie verwijst ons naar Lucretia

Catharina van Camont tot Nijenstein, echtgenote van Gerhard Adolf Bentinck. Haar ouders zijn Adriaen van Camont heer tot Walcourt, Vüren en Nijenstein en Maria Christina van Ittersum. In 1651 heeft het huis zijn eerste uitbreiding na 1633 ondergaan, middels een aanbouw aan de zuidwestkant van het huis. De wapenstenen zijn aangebracht boven de deur die toegang gaf tot deze uitbreiding.

Het familiewapen Zegers, in 1844 aangebracht op de plaats van de twee stenen van Bentinck-Camont.

Omstreeks 1820 en in 1844 heeft het Huis te Breckelenkamp ingrijpende veranderingen ondergaan. Johan Hendrik Zegers heeft het huis zover afgebroken tot de omvang dat het huis omstreeks 1651 had. Bij deze verbouwingen heeft hij de wapenstenen gesplitst en geplaatst in de twee vleugels. Bij het deel dat hij het laatst heeft laten bouwen plaatste hij de tekst "ANNO 1844". Op de plaats waar de twee wapenstenen oorspronkelijk zijn geplaatst heeft Johan Hendrik Zegers het familiewapen van zijn geslacht laten aanbrengen. Het aansluitende metselwerk laat duidelijk zien dat het is verstoort.

Wim Hoogeland.

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van: Archief W.Hoogeland/dossier Breckelenkamp, het boek *Een korte tijd van glorie* door Matthijs Wanrooij en Henk Kamp, Jaarboek Twente 2012, *De havezaten in Twente en hun bewoners* van jhr. A.J. Gevers en A.J. Mensema en de site: www.breckelenkamp.nl

---

Themajaar, 2012 is het jaar van de historische buitenplaats

Vraag honderd Nederlanders wat een buitenplaats is en misschien geeft één persoon het juiste antwoord. Hoe komt het dat buitenplaatsen, bij het grote publiek zo onbekend zijn? En dat terwijl buitenplaatsen tot één van de 50 vensters van de Canon van de Nederlandse Geschiedenis behoren, tesamen met andere hoogtepunten als Rembrandt, de grachtengordel en Annie M.G. Schmidt?

Kunsthistoricus René W.Chr. Dessing heeft het initiatief genomen om te onderzoeken of 2012 het themajaar van de historische buitenplaats kan worden. Daartoe organiseerde hij op Kasteel Groeneveld een bijeenkomst om het draagvlak te peilen. Ruim vijftig

organisaties en particulieren brachten een keur aan ideeën in. De bedoeling is om buitenplaatsen in het zonlicht te zetten door het organiseren van activiteiten, tentoonstellingen, bezoeken, en publicaties voor een breed publiek. Een werkgroep met vertegenwoordigers van musea, particuliere buitenplaatsen, natuurorganisaties, overheden en wetenschappers, heeft gewerkt aan een plan van aanpak.

Waarom themajaar?

Wat wil Stichting Themajaar Historische Buitenplaatsen 2012 bereiken?

De Stichting Themajaar Historische Buitenplaatsen 2012 is er op gericht om veel meer mensen in ons land bekend te maken met historische buitenplaatsen en daarmee aandacht te vragen voor het behoud van dit belangwekkend culturele erfgoed. Ooit was de buitenplaats een belangrijk fenomeen en belichaamden zij, vooral in de huidige Randstad, een bijzondere band tussen stad en land. In voorbije eeuwen telde Nederland vermoedelijk zesduizend of meer grote en kleine buitenplaatsen. Hiervan resteert nu nog slechts 10%. Deze circa 600 buitenplaatsen zijn in alle provincies te vinden.

Buitenplaats Wolff en Hoeck in 1678 geschilderd door Jan van der Heyden. Deze buitenplaats bevond zich in de Purmer en is in de loop der tijd gesloopt.

Zonder een breed gedragen publieke steun voor dit belangwekkend culturele erfgoed, is het behoud ervan een zware taak. Dit doel willen wij bereiken door het organiseren van tal van activiteiten, het stimuleren van het organiseren van activiteiten rondom buitenplaatsen en door media te interesseren om over buitenplaatsen te berichten. Hoe meer mensen weten en zien hoe interessant en mooi historische buitenplaatsen zijn, hoe meer draagkracht zal ontstaan voor het behoud en beheer van deze unieke erfgoederen. Zo zal de Stichting een groots openingsevenement organiseren en in samenwerking met de Nederlandse Tuinen Stichting, Erfgoed Vereniging Heemschut en andere partijen publieksevenementen opzetten. Tegelijkertijd beseft de Stichting dat ook jeugdeducatie belangrijk is. Het Jaar van de Historische Buitenplaats 2012 zal worden afgesloten met een evaluerende sluitingsbijeenkomst. Ook stimuleert de Stichting publicaties over de historische buitenplaatsen. Zelf geeft de stichting een boek uit over deze monumenten en de markante rol die zij spelen in ons nationale landschap. verder stimuleert de Stichting publicaties en artikelen over de historische buitenplaatsen.

Natuurlijk hoopt de Stichting ook dat het jaar zal bijdragen tot meer dialoog tussen de diverse partijen die betrokken zijn bij het beheer en behoud van deze complexen. Daarom organiseert de Stichting ook meerdere ronde tafelgesprekken en een groot symposium. Op deze bijeenkomsten worden betrokkenen, experts en overheden uitdrukkelijk uitgenodigd met elkaar in gesprek te gaan. Wij hopen dat deze ontmoetingen zullen leiden tot werkbare en duurzame overeenkomsten tussen allen die de zorg hebben voor historische buitenplaatsen. Deze schat van natuur en cultuur te bewaren voor ons nageslacht is onze uitdaging.

Wat is een buitenplaats?

Een buitenplaats is een monumentaal huis, vaak met bijgebouwen, dat een harmonieus en onlosmakelijk geheel vormt met een omliggende tuin of park. In heel Nederland maar vooral in het midden en westelijk deel van ons land bouwden gefortuneerde stedelingen hun buitenplaatsen tussen 1600 en 1900 in het omringende landelijke buitengebied en konden zo in de zomer ontkomen

aan de ongezonde (epidemieën) en de door vervuilde grachten stinkende stad. In deze zelf gecreëerde buitenoases verstond men de kunst van het genieten en hield men zich bezig met literatuur, poëzie, muziek, planten en bloemen, tuinarchitectuur en beeldende kunst.

In het noordelijk, oostelijk en zuidelijk deel van Nederland vonden parallele ontwikkelingen plaats. Hier komen buitenplaatsen soms voort uit oudere fortificaties (borgen, states en havezaten) of ontwikkelden zij zich uit landgoederen. In het westen ging de koopman in de zomer van de stad naar het platteland. In Noord- en Oost-Nederland maakte de adel soms juist de gang van het platteland naar steden zoals Den Haag en Utrecht. Bij dit alles spelen in de Randstad de 17de- en 18de-eeuwse Amsterdamse regenten en kooplieden een toonaangevende rol. Zij maakten met hun vele honderden buitenplaatsen van Amsterdam een ware metropool.

Op buitenplaatsen recreëerde men vooral. Dit gebeurde natuurlijk ook op grote landgoederen in Oost-Nederland maar hier was en is de instandhouding van de vaak uitgestrekte landerijen het hele jaar rond een dagelijkse bezigheid. Men moet hierbij denken aan pachtboerderijen, bosbeheer, verpachte landbouwgronden en soms ook lokale politieke en sociale taken. Veel van deze landgoederen bestaan uit een menging van historische en eigentijdse onderdelen.

Dekema State te Jelsum en Rhederoord te Rheden. Foto's van Niek Ravensberger

Participanten

Een groot aantal organisaties en personen heeft toezeggingen gedaan om te participeren in het Jaar van de Historische Buitenplaats 2012. Dat hebben zij bijvoorbeeld gedaan door zelf een activiteit te organiseren op een buitenplaats, in een museum aandacht te besteden aan de historische buitenplaatsen in de streek of op andere wijze een bijdrage aan het Jaar van de Historische Buitenplaats 2012 te leveren. Deze bijdragen kunnen de vorm hebben van het uitvoeren of participeren in activiteiten, het geldelijk ondersteunen van de organisatie, het publiceren van artikelen of het leveren van denk- en menskracht aan de organisatie hiervan.

Een breed scala van organisaties werken mee om het jaar van de historische Buitenplaats te doen slagen.

Voor diegenen die meer wil weten over de activiteiten die overal in het land worden georganiseerd verwijs ik naar de website van de organisatie: www.buitenplaatsen2012.nl

Wim Hoogeland

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de site www.buitenplaatsen2012.nl, Arcadie, alles over particulier historische buitenplaats, 3^e jaargang, no. 1 en 2, Monumenten, het tijdschrift voor cultureel erfgoed, 2011 no.7/8.

Opening Kasteel Amerongen na tien jaar restauratie

Na bijna 10 jaar restaureren kan kasteel Amerongen weer worden bezocht. De opening van het opgeknapte kasteel is enkele dagen uitgesteld vanwege technische problemen. Op 18 juni van het afgelopen jaar is het einde van de restauratie gevierd met genodigden zoals de commissaris van de koningin van de provincie Utrecht en met ingang van 1 juli kan het publiek weer naar binnen. De restauratie van het kasteel kostte zo'n 20 miljoen euro. Dat geld kwam met moeite bij elkaar. Zo was er in april 2009 nog een tekort van 4,5 miljoen euro waarvoor uiteindelijk de provincie Utrecht garant stond.

Kasteel Amerongen, achterzijde. Foto RTV Utrecht.

Sinds 1977 is kasteel Amerongen in bezit van de stichting Utrechtse Kastelen. Het kasteel is nog geheel in de toestand zoals de laatste bewoner, Godard graaf van Aldenburg Bentinck, het na zijn dood in 1940 heeft achtergelaten.

Gijsbert van Hoogevest, renovatiearchitect, legt uit dat er alles aan is gedaan om het kasteel in die toestand te conserveren. "Er is bewust voor gekozen het kasteel niet te reconstrueren. Het is zoals het was."

Van Hoogevest werkt al sinds de jaren tachtig aan het kasteel. "De restauratie is een chirurgisch werk geweest en het is eigenlijk jammer dat het af is." Onder de vloer in de centrale hal werd vloerverwarming aangelegd. "Om te voorkomen dat het vocht opnieuw kan toeslaan."

Alle tegels zijn uitgebikt, genummerd en na het aanleggen van de verwarming opnieuw geplaatst. "Ook gebroken tegels hebben we op dezelfde plek teruggelegd."

Uit België kwam een speciaal team om een van de plafonds in het kasteel te restaureren. "Zij zijn drie maanden bezig geweest met de ornamenten op het plafond." Het idee om alles te laten zoals het was, is ver doorgevoerd. De oude houten vloeren zijn blijven liggen. Alleen rotte delen zijn vervangen. "Zelfs de kippenpootjes die timmerlieden bijna 300 jaar geleden na het nuttigen in de kruipruimtes gooiden, hebben we laten liggen," zegt Van Hoogevest.

Het van oorsprong 17e eeuwse landgoed is een historisch gegroeid ensemble van Huys, interieur, collectie met vier eeuwen bewonersgeschiedenis van Europese betekenis. Tel daar de open, landschappelijke ligging - aan de Rijn en nabij Amerongen - bij op. Alles is onlosmakelijk met elkaar

verbonden. Een uniek voorbeeld van een buitenplaats die tot ver in de 20e eeuw bewoond was. "Uitgangspunt voor het bouwkundig herstel was terughoudend restaureren, waarbij behoud gaat boven vernieuwen. Uitgebreid onderzoek leidde tot keuzes die het gebouw, met zijn museale ruimten en afwerking, respecteren. Bij noodzakelijke herstelwerkzaamheden zijn traditionele materialen en technieken toegepast. Bij uitzondering zijn moderne compromissen toegevoegd", vertelt Jaap Hülsmann. De levensgeschiedenis is na de restauratie afleesbaar. Zo zijn de muren niet glad gestuukt, maar zijn scheuren zo goed mogelijk hersteld en zijn de afdrucken zichtbaar waar schilderijen hingen.

Restauratie van de plafondschildering.

Conservering historisch ensemble

Bij de aanpak van het historisch ensemble is conservering uitgangspunt. Conservering als het behouden van de volledig bewaarde inrichting van het Huys rond 1930. 'Het gaat om preventieve conservering door ondermeer verbetering van het binnenklimaat en het voorkomen van versnel verval. Maar ook om actieve conservering wanneer het object zelf behandeld wordt zoals het verwijderen van stof en schimmel', volgens Nico van der Woude, restauratie adviseur historische binnenruimten. Streven was conservering zoveel mogelijk in situ (aldus binnenshuis) te organiseren. Bepaalde collectieonderdelen zijn toch extern behandeld. Een deel van de schilderijencollectie is 'uit Huys' geplaatst bij het Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) in Maastricht en bij de Universiteit van Amsterdam (opleiding Restauratie en Conservering). Op die locaties zijn de condities van het kasteel, waaronder de lichtsituatie, zo goed mogelijk nagebootst. De eindafwerking zal op het kasteel plaatsvinden.

Eigen Huyshouding

Het kasteelleven na restauratie krijgt ook aandacht. Een 'koersboek' is richtinggevend met ondermeer een uitgebreide beschrijving per vertrek van het museale gedeelte. Maar ook een behoud-en beheerplan met per ruimte aangegeven welke werkzaamheden uitgevoerd moeten worden en wanneer. Vroegere onderhoudskennis wordt toegepast. 'Zo weten we, dat sprake was van seizoensgebonden onderhoud. Een groot gedeelte van de collectie werd in de herfst voor de najaars schoonmaak met lakens afgedekt en de prenten en schilderijen op de buitenmuren werden tijdelijk opgeslagen. In het voorjaar werden de lakens afgenomen en werd alles uitgebreid nagelopen en schoongemaakt. Deze werkwijze zullen we ook toepassen en laten zien aan het publiek', legt Lodewijk Gerretsen, conservator, uit. Er wordt gebruik gemaakt van eigen Huyshoudpersoneel, dat

verantwoordelijk is voor het onderhoud van het interieuresemble. Collectieverzorgsters hebben een speciale opleiding gehad. Restauratoren van de verschillende disciplines geven cursussen over preventieve conservering, zoals de jaarlijkse behandeling van kachels door de metaalrestaurator of de reiniging van kroonluchters en glaswerk. Ondersteuning wordt geboden door vele vrijwilligers. Een groep textielvrijwilligers werkt al vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw onder begeleiding van een textielrestaurator aan de gordijnen, wandtapijten, lopers.

De bibliotheek

Wegens restauratiewerkzaamheden in de bibliotheek, moest deze ontruimd worden. Onder de bezielende leiding van Elizabet Nijhoff Asser en haar medewerkers van Mooie Boeken uit Amsterdam werken vele vrijwilligers mee aan dit project. Na zorgvuldige reiniging wordt elk boek gecontroleerd op beschadigingen zoals knaagsporen, ezelsoren, scheurtjes en schimmel- of vochtplekken door waterschade. Ook schade aan de boekbanden en ruggen wordt in kaart gebracht. Alle boeken krijgen vervolgens een kleurcode, het registratienummer wordt gecontroleerd en worden in een computer ingevoerd. Kleine reparaties of nerfversteving van het leer worden ter plaatse uitgevoerd. Tenslotte worden alle boeken in vloeipapier gewikkeld en in dozen verpakt voor tijdelijke opslag in het depot, voor behandeling in de garage of voor restauratie naar Amsterdam.

Boekrestauratoren conserveren de boeken in de bibliotheek.

Aantekeningen kasteelbewoners

Tijdens het leegruimen van de kasten passeren diverse bijzondere boeken die een mooi beeld geven van de interessegebieden van de families Van Reede en Aldenburg- Bentinck: Van 17de-eeuwse atlanten, fabels van J. de la Fontaine en 17de- eeuwse werken over krijgskunde tot Franse, Duitse en Engelse literatuur en receptenboeken. In de boeken staan veel notities van de verschillende bewoners van het kasteel. Elizabet Nijhoff Asser: "Het is net een soort archeologie: boek na boek komen we langs de verschillende tijden met hun bewoners en hun gewoonten. Christine van Reede bijvoorbeeld, zette in veel boeken haar naam en voegde vaak nog wat aantekeningen toe. Zo vonden we een 'boodschappenlijstje' over 'rokken en nachthemden' en haar notities in een aantal boeken over het huishouden in het kasteel uit verschillende periodes. We voegen kleine aantekeningen in de database bij om dit soort 'ontdekkingen' te behouden."

De bibliotheek van Kasteel Amerongen is één van de weinig bewaarde adelsbibliotheken uit de 18de eeuw. Vrijwel alle boeken zijn van de oorspronkelijke bewoners van het kasteel. Belangrijk kenmerk van een adelsbibliotheek is dat het boeken omvat, die in de tijd belangrijk werden geacht om deel te kunnen nemen aan het hofleven, én boeken van belang voor het beheer van het landgoed. De bibliotheek van het Huys omvat een groot aantal belangrijke werken, die behandeling behoeven.

Voorbeelden zijn een statenbijbel met kalfsleren band (1650), waarin de handschriften zijn aangetroffen van leden van de familie Van Reede, een tweedelige landatlas van de beroemde Nederlandse cartograaf Johannes van Keulen (1724) en The Gardeners Dictionary (1759), geschreven door de Engelse botanicus Philip Miller.

De bibliotheek van Amerongen.

In november 2010 startte de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen een grote fondsenwervingsactie voor de restauratie van een aantal belangrijke werken uit de kasteelbibliotheek. Tot nu is ruim 51.000 euro ontvangen van fondsen en particulieren en kan er een begin worden gemaakt met de behandeling van een aantal boeken. Het publiek kan vanaf begin februari 2012 de werkzaamheden volgen op de website van Kasteel Amerongen. De bibliotheek bevat ongeveer 3600 boeken, waarvan ca. 360 een conserverende behandeling nodig hebben en 65 een uitgebreide restauratiebehandeling behoeven.

Eind november is boekrestaurator Elizabet Nijhoff Asser begonnen met de restauratie van de tweedelige landatlas van de beroemde Nederlandse cartograaf Johannes van Keulen (1724), mogelijk gemaakt door het Fentener van Vlissingenfonds. De statenbijbel met kalfleren band uit 1650, waarin de handschriften zijn aangetroffen van leden van de familie Van Reede, kan nu worden geconserveerd dankzij een bijdrage van de 's-Gravenhage Bijbelstichting.

Multimediaproductie: een *Midzomerdag 1680*

Vanaf de heropening maken bezoekers op Kasteel Amerongen een dag in de 17de eeuw mee: midzomerdag 1680. De bezoekers kunnen kijken naar een multimediale film gemaakt door regisseur Peter Greenaway en Saskia Boddeke en mede gerealiseerd in partnership met Philips Lighting. Zij hebben ervoor gezorgd dat de gasten van het kasteel worden teruggeworpen in de tijd. Zij ontwierpen een multimediale installatie door het hele kasteel. Met digitale technieken worden de historische personages teruggebracht in Amerongen en wordt het kasteel virtueel tot leven gebracht. Het is acht jaar na het rampjaar 1672 waarin Lodewijk XIV een einde maakte aan de Gouden Eeuw in de Republiek - het rampjaar waarin ook Kasteel Amerongen door de Fransen in brand werd gestoken en met de grond gelijk werd gemaakt.

Scene uit de film zoals deze op Amerongen is te zien. Scene met Margaretha Turnor en haar man Godard Adriaan Van Reede, heer van Amerongen.

Op de fundamenten van het oude Kasteel, herrijst als een feniks uit het vuur een nieuw modern buitenhuis. Buitengewoon gezant Godard Adriaan van Reede, Heer van Amerongen is voor langere tijd afwezig in het buitenland en de herbouw staat grotendeels onder leiding van zijn vrouw Margaretha Turnor. Margaretha onderhoudt met haar man een intensieve briefwisseling over de voortgang van de bouw en de ontwikkelingen in de familie. Deze correspondentie behoort tot de mooiste die uit de zeventiende eeuw zijn overgeleverd en geeft een fantastisch beeld over wat een buitengewoon sterke en gedreven vrouw Margaretha is geweest in een heel uitzonderlijke positie. Margaretha Turnor is de sleutel figuur in de video installatie en op deze bijzondere midzomerdag brengt haar man, Godard Adriaan een kort bezoek aan Amerongen.

Om als publiek het leven van toen op het kasteel te proeven brengen Greenaway en Boddeke met filmprojecties de bewoners terug in de diverse vertrekken: de adellijke bewoners en bedienden, keukenhulpen en hoveniers, huishoudsters en vroedvrouwen, soldaten, kinderen, minnaressen, Engelse en Duitse bezoekers, propagandisten, monarchisten en republikeinen. Fascinerende taferelen zullen zich afspelen tegen een achtergrond van de politieke situatie van dat moment: Net na het Rampjaar 1672 voorbij, op weg naar de Vrede van Utrecht in 1713, een periode waarin de mensen weer hoop hebben en over een toekomst durven te dromen. Bekend acteurs als Gijs Scholten van Aschat, Anneke Blok en Kitty Courbois spelen een rol in deze filmprojecties. Bekijk een eerdere versie van de trailer op de site van www.kasteelamerongen.nl

Peter Greenaway & Saskia Boddeke

Peter Greenaway, schrijver, regisseur en schilder, is geboren in Wales en geschoold in London. Hij volgde 4 jaar een opleiding tot kunstschilder en begon in 1966 zijn eigen films te maken. Sindsdien heeft hij films gemaakt voor het Fortuny Pallazzo in Venetië, de Joan Miro Galerie in Barcelona, het Boijmans van Beuningen Museum in Rotterdam, het Louvre in Parijs, het Groninger Museum, de Hayward Galerie in London, het Rijksmuseum in Amsterdam. Hij is regelmatig genomineerd voor de

filmfestival competities van Cannes, Venetië en Berlijn en zijn films hebben verschillende prijzen gewonnen. Velen van zijn filmscripts, catalogi, romans en korte verhalen zijn gepubliceerd en ook heeft hij libretti geschreven voor theater en opera. Hij geeft lezingen over kunst en film, heeft Eredoctoraten in Edinburgh, Utrecht en Staffordshire. Hij reist rond met VJ-shows over de gehele wereld. Zijn eerste bioscoopfilm 'The Draughtsman's Contract', uit 1982, vestigde hem internationaal als één van de meest eigengereide en belangrijkste filmmakers van onze tijd. In 2006 startte hij de serie 'Nine Classic Paintings Revisited', een serie digitale video-installaties waarbij beroemde schilderijen, zoals Rembrandt's Nachtwacht in 2006, digitaal tot leven worden gewekt door middel van filmprojecties op de oorspronkelijke schilderijen.

Peter Greenaway en Saskia Boddeke, foto ANP.

Saskia Boddeke, regisseur, theater- en installatiemaker, heeft jarenlang gewerkt bij de Nederlandse Opera naast Pierre Audi en andere gerenommeerde regisseurs en kunstenaars zoals o.a. Dario Fo, Peter Stein, Klaus Michael Grüber en Jean Kalman. In haar muziektheaterproducties en multimedia-installaties maakt ze altijd gebruik van video en legt daarmee een vernieuwende relatie tussen acteurs, zang, dans, muziek en nieuwe media.

Wim Hoogeland.

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van: Archief W.Hoogeland/dossier Amerongen, site: www.kasteelamerongen.nl ; Monumenten, tijdschrift voor cultureel erfgoed, 2011 no,1/2 en RTV Utrecht, site: www.rtvutrecht.nl (verschillende artikelen).

Behuizing van de Stichting geïsoleerd

In de maand oktober is de zolder van onze behuizing geïsoleerd. Ton Steenkist en Wim Hoogeland hebben de hele zolder belegd met 5 cm dikke isolatieplaten. De platen zijn aan de bovenkant voorzien van een waterkerende laag. Witteveen Daktechniek BV heeft de Stichting voor een schappelijke prijs het materiaal beschikbaar gesteld. Hiervoor zijn wij de firma Witteveen erg dankbaar.

Uit de oude doos

In het afgelopen jaar kreeg de Stichting van een vriendelijke heer via de mail onderstaande foto. Het is een foto van de op 11 maart 1882 opgerichte Zwolsche Vèlocipède-club "Cèlèritas". De tweede persoon op de foto (v.l.n.r) is Willem baron Bentinck van Schoonheten (1868-1939). Hij woonde toen

deze foto is gemaakt aan de Blijmarkt te Zwolle en is dan 18 jaar. De foto is vele jaren na de opname geplaatst in, naar wij aannemen, de Zwolsche Courant. Gezien de vermelding dat Willem Bentinck burgemeester van Olst is, moet dit na 1909 zijn geweest, het jaar waarin Willem tot burgemeester van Olst is benoemd. Op de foto staat 7^e van links Rudolph Theodorus (Rus) baron van Pallandt. Van hem weten we dat hij op 15 maart 1913 in Londen is overleden. Hiermee kunnen we de foto plaatsing tussen 1909 en 1913. Van Rus van Pallandt kunnen we nog melden dat hij een neef is van Rudolph Floris Carel baron Bentinck van Buckhorst en Henriëtte Adèle barones van Pallandt die op Schoonheten wonen.

Wim Hoogeland.

Een voorspoedig en gezond 2012

Het bestuur van de Stichting Archiveriaat Bentinck – Schoonheten wenst al haar donateurs, begunstigers en allen die de Stichting een goed hart toedragen, met het winterse beeld van 2011 van de omgeving van Schoonheten, een voorspoedig en gezond 2012 toe.

Foto Wim Grootenhuis, 2011